

АНОТАЦІЯ

Ковальчук І. В. Правові основи організації і діяльності крайових судів у Галичини в складі Австрії та Австро-Угорщини (1850–1918 рр.). – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктор філософії за спеціальністю 081 «Право» (галузь знань – 08 «Право»). – Львівський національний університет імені Івана Франка; Львів, 2021.

У дисертації на підставі аналізу нормативно-правових актів, чинних на території Галичини у досліджуваний період, наукової літератури, архівних документів та інших писемних джерел комплексно досліджено правові основи організації і діяльності крайових судів у Галичині в складі Австрії та Австро-Угорщини (1850–1918 рр.).

У дисертаційному дослідженні здійснено теоретичне узагальнення історичного досвіду організації і діяльності крайових судів у Галичині в складі Австрії та Австро-Угорщини (1850–1918 рр.). Дослідження цієї важливої наукової проблеми надало можливість обґрунтувати авторське концептуальне бачення головної тенденції розвитку в Галичині наприкінці XVIII – середини XIX ст. австрійської судової влади та європейських правових традицій. Саме наприкінці XVIII ст. в руслі реалізації австрійської політики освіченого абсолютизму було сформовано суд як важливий державно-правовий інститут, який характерний до романо-германської правової сім'ї. Суд, як головний орган судочинства, став об'єктивно необхідним компонентом механізму охорони і захисту прав та інтересів людини у досліджуваний період.

Наголошено, що наприкінці XVIII – середини XIX ст. під впливом політичних та соціально-економічних трансформацій австрійська правова система та судочинство зазнали кардинальних змін у напрямку централізації, систематизації, лібералізації судового процесу й поступового відокремлення суду від адміністрації. Ці зміни були спрямовані на створення ефективного механізму абсолютистської держави. Впроваджувані зміни ґрунтувалися на просвітницьких концепціях природного права, філософсько-правових ідеях справедливості й суспільної користі. Для Галичини це також означало відмову

від пережитків середньовіччя, зокрема, доміняльного і станового принципу судочинства.

З'ясовано, що створення крайових судів у Галичині стало результатом політичних змін та реформування судової системи Австрійської імперії внаслідок революції 1848–1849 рр. Основи нового австрійського судоустрою, який з невеликими змінами діяв до завершення Першої світової війни, були закладені в імператорському «Положенні про суди» 1849 р. Саме тоді впроваджено уніфіковану триступеневу організацію судоустрою: повітові одноосібні, крайові (окружні) колегіальні та вищі крайові суди. Крім того, етапними моментами в історії судоустрою в імперії Габсбургів можна вважати ухвалення Австрійської конституції 1867 р. з подальшим відокремленням судочинства від адміністрації та запровадження з 1873 р. при крайових судах судів присяжних, що значно демократизувало австрійську державно-правову систему.

Конкретизовано, що у середині 1850-х років на території Галичини і Буковини було створено дев'ять крайових судів. Діяльність з розгляду справ по суті крайові суди у Галичині розпочали з 29 вересня 1855 р. Унаслідок змін 1853–1855 рр. назва “крайовий” збереглася лише за судами у Львові та Кракові; інші стали називатися “окружними”, але зважаючи на їхню предметну компетенцію, їх ототожнювали. У зв'язку з інтенсивним розвитком, насамперед соціально-економічних відносин у Галичині, особливо після революції та скасування кріпосного права, активізувалася торгівля, цивільний обіг, укладалося багато цивільно-правових договорів тощо. Проте одночасно виникали цивільно-правові та інші суперечки, що викликало необхідність створити у коронному краї Галичини і Володимирії додатково крайові суди. До початку ХХ ст. кількість крайових судів у Галичині зросла до 19-ти: 12 – для Східної Галичини і Буковини та 7 – для Західної Галичини.

Встановлено, що крайові (окружні) виступали судами другої інстанції для апеляцій на рішення повітових судів та судами першої інстанції у визначеному окрузі при розгляді кримінальних та цивільних справ, вартість предмету спору яких складала понад 1 тис. корон. Крайові суди в Галичині, як суди першої

інстанції, розглядали: цивільні справи – сімейні спори, опікунські справи, справи про поновлення у правах, усиновлення, успадкування згідно із заповітами; кримінальні справи – справи про порушення державних законів, антиурядову діяльність, організацію нелегальних товариств, вбивства, грабежі, підпали, випадки образи честі й гідності імператора або ж його родини. Спори гірничого, торговельного і вексельного характеру, незалежно від ціни предмету спору, розглядали спеціальні сенати лише декількох крайових (окружних) судів у Галичині. У провадженні крайових судів у Галичині переважали цивільні справи, пов'язані з майновими і земельними суперечками, а серед кримінальних – справи про політичні злочини, крадіжки, фальшування грошей і документів, заподіяння тілесних ушкоджень.

Показано, що крайові суди у Галичині діяли як колегіальні судові органи й розглядали цивільні справи у кількості трьох, а кримінальні – чотирьох суддів. Суддею крайового суду могла бути особа з юридичною освітою, яка склала відповідні фахові экзамени. Крайові (окружні) суди склалися з президентів, віце-президента (або віце-президентів), суддів, помічників, ад'юнктів. У керівництві крайовими судами у Галичині абсолютно переважали судді польської національності. Як допоміжний орган при крайових судах функціонували канцелярії, у штаті яких числилися директор, старший начальник канцелярії, канцеляристи, виконавчі урядники, асистенти, офіціали. Крайові суди поділялися на цивільний і кримінальний сенати (відділи), внутрішні повітові суди, промисловий суд. У віданні крайових судів також перебували крайова табуля, сенат у торгівельних справах, судова канцелярія для ведення діловодства, відділ цивільно-судових депозитів, управління в'язницями, санітарно-медична служба.

З'ясовано, що діяльність крайових судів у Галичині спрямовувалася на забезпечення правопорядку і дотримання законності. Свідченням цього стали контроль за функціонуванням в'язниць в окрузі їхньої відповідальності, існування при крайових судах відділень державної прокуратури, адвокатських палат і нотаріату.

Досліджено, що на крайові суди у Галичині покладалася функція контролю, а фактично внутрішнього контролю над діяльністю самого суду і установ, які діяли при ньому – Адвокатська палата, Нотаріальна палата. Важливим елементом контролю був нагляд над станом утримання в'язнів в окрузі відповідальності суду. У випадку Східної Галичини – це львівські і одна станіславівська в'язниці. Контролююча функція була безпосередньо пов'язана з дисциплінарною діяльністю крайових судів. Ще однією важливою функцією крайових судів у Галичині був апеляційний розгляд для судів першої інстанції у цивільних справах (для кримінальних таким органом був Вищий крайовий суд у Львові).

Розкрито, що упродовж діяльності крайових судів у Галичині (1850-1918 рр.) спостерігалася тенденція до обмеження принципу незалежності суддів, що знайшло закріплення в австрійському законодавстві. Це виявлялося, зокрема, при формуванні суддівського корпусу крайових судів у Галичині, важливим критерієм якого була політична благонадійність, призначенні та переведенні суддів на інше місце роботи (або на пенсію), так званих чистках суддівських кадрів. Встановлено, що до керівного складу крайових судів у Галичині суддів українського походження не допускали. Порушувалися права українців захищати свої права рідною мовою під час судового розгляду.

Ключові слова: крайові суди, судова система, суд, судді, цивільне судочинство, кримінальне провадження, апеляції, Австрійська імперія, Австро-Угорська імперія, Галичина.

ANNOTATION

Kovalchuk I.V. Legal bases of organization and function of regional courts in Galicia as part of Austria and Austria-Hungary (1850–1918s). – Qualified scientific work on the rights of the manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in the specialty 081 «Law» (field of knowledge – 08 «Law»). – Ivan Franko National University of Lviv. Lviv, 2021.

In the dissertation, on the basis of the analysis of normative legal acts in force in the territory of Galicia during the studied period, scientific literature, archival documents and other written sources, the legal bases of organization and activity of regional courts in Galicia as part of Austria and Austria-Hungary (1850–1918s).

In the dissertation is done the theoretical generalization of the historical experience of organization and activity of regional courts in Galicia within Austria and Austria-Hungary (1850–1918s). The study of this important scientific problem made it possible to substantiate the author's conceptual vision of the main tendency of development in Galicia at the end of the 18th - the middle of the 19th centuries. Austrian judiciary and European legal traditions. It was at the end of the XVIII century. In the wake of the Austrian policy of enlightened absolutism, the court was formed as an important state-law institution, characteristic of the Romano-German legal family. The Court, as the main judicial body, became an objectively necessary component of the mechanism for the protection and protection of human rights and interests during the period under review.

It is emphasized that at the end of XVIII - the middle of XIX century influenced by political and socio-economic transformations, the Austrian legal system and the judiciary have undergone drastic changes in the direction of centralization, systematization, liberalization of the judicial process and gradual separation of the court from the administration. These changes were aimed at creating an effective mechanism for an absolutist state. The changes introduced were based on the educational concepts of natural law, the philosophical and legal ideas of justice and public benefit. For Galicia, this also meant abandoning the remnants of the Middle Ages, in particular, the dominant and class principle of justice.

It was bring to light that the establishment of the regional courts in Galicia resulted from political changes and reform of the Austrian court system due to the revolution of 1848–1849. The foundations of the new Austrian judiciary, which with small changes operated before the end of World War I, were laid in the imperial courts 1849 It was then that a unified three-tier organization of the judiciary was introduced: single-county, district (district) collegial and higher regional courts. In addition, milestones in the history of justice in the Habsburg Empire can be considered the

adoption of the Austrian constitution of 1867, followed by the separation of justice from the administration and the introduction of jury courts in 1873, which significantly democratized the Austrian state law.

It is investigated that the regional courts in Galicia were entrusted with the function of control and, in fact, internal control over the activity of the court itself and the institutions that operated under it – the Bar, the Notary Chamber. An important element of control was the supervision of the state of detention in the area of court responsibility. In the case of East Galicia, it is the Lviv and Stanislavsky prisons. The supervisory function was directly related to the disciplinary activities of the local courts. Another important function of the local courts in Galicia was the appellate review of the courts of first instance in civil cases (the highest regional court in Lviv was criminal for such bodies).

It was revealed that during the activities of the local courts in Galicia (1850-1918), there was a tendency to limit the principle of independence of judges, which was enshrined in Austrian law. This was manifested, in particular, in the formation of the judicial corps of regional courts in Galicia, an important criterion of which was political credibility, appointment and transfer of judges to another place of work (or retirement), the so-called purges of judicial cadres. It was found that judges of Ukrainian origin were not admitted to the leadership of regional courts in Galicia. The rights of Ukrainians to defend their rights in their native language during the trial were violated.

Keywords: regional courts, judicial system, court, judges, civil proceedings, criminal proceedings, appeals, Austrian Empire, Austro-Hungarian Empire, Galicia.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА:

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Kovalchuk I. Procedure for consideration of civil cases by regional courts in Galicia as part of Austria and Austro-Hungary (1855–1918). *Recht der Osteuropäischen Staaten (ReOS)*. 2021. №2. P. 23–30. Електронна версія: <https://www.uni-goettingen.de/de/document/download/4071c62a294072a4a1588e01ba5f74db.pdf/ReOS%2002%20aus%202021.pdf>
2. Ковальчук І. В. Організація, структура та компетенція крайових судів у Галичині. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2017. Вип. 65. С. 30–39. Електронна версія: http://law.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/01/65_Final.pdf
3. Ковальчук І. В. Організаційно-правові засади діяльності крайових судів у Галичині у складі Австрії та Австро-Угорщини (1855–1918 рр.). *Часопис Київського університету права*. 2018. №2. С. 80–87. Електронна версія: http://kul.kiev.ua/doc/CHAS18_2.pdf
4. Ковальчук І. В. Організація судової влади у Галичині в складі Австрії та Австро-Угорщини (1772-1918 рр.). *Підприємництво, господарство і право*. –2018. №5. С. 203–208. Електронна версія: <http://pgpjourn.kiev.ua/archive/2018/5/40.pdf>
5. Ковальчук І. В. Досвід діяльності австрійських крайових судів у Галичині для утворення окружних судів Західноукраїнської Народної Республіки. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2018. Вип. 67. С. 37–46. Електронна версія: <http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/law/article/view/9547/9517>
6. Ковальчук І. В. Соціально-політичні передумови реформування судової влади в Австрійській імперії та її поширення у Галичині (II пол. XVIII – сер. XIX ст.). *Історико-правовий часопис*. 2019. № 1(13). С. 115–120. Електронна версія: <http://esnuir.eenu.edu.ua/handle/123456789/16446>
7. Ковальчук І. В. Социально-политические и правовые предпосылки образования краевых судов в Галиции в составе Австрии и Австро-Венгрии. *Научно-практический журнал «Jurnalul juridic national: teorie si practica»*. Кишинёв, 2018. №6(34). С. 19–24. Електронна версія: http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2018/6/part_1/2018-6_1.pdf

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Ковальчук І. В. Організація і діяльність крайових судів у Галичині у складі Австрії та Австро-Угорщини (1850–1918 рр.). *Матеріали XXIII Звітної науково-практичної конференції «Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні»*, 7–8 лютого 2017 р., м. Львів, ЛНУ ім. Івана Франка. Ч. 1. С. 73–75
Електронна версія: <http://law.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/03/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96%D1%8F-2017-%D1%871.pdf>
2. Ковальчук І. В. Роль історичних знань про діяльність крайових судів у Галичині у складі Австрії та Австро-Угорщини (1849–1918 рр.) для становлення правосвідомості суддів України. *Матеріали Всеукраїнської наукової конференції «Актуальні проблеми викладання історико-правових дисциплін у системі вищої юридичної освіти України і зарубіжних країн»*, 19 жовтня 2017 р., м. Львів, ЛНУ ім. Івана Франка. Вип. 1. С. 149–154. Електронна версія: <http://law.lnu.edu.ua/news/materialy-konferentsiji-aktualni-problemy-vykladannya-istoryko-pravovyh-dystsyplin-v-systemi-vyschoji-yurydychnoji-osvity-ukrajiny-i-zarubizhnyh-krajin>
3. Ковальчук І. В. Роль Галичини у державотворчих процесах Австрії та Австро-Угорщини (1772–1818 рр.). *Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Наукові проблеми державотворення України»*, 7–8 листопада 2017 р. Вінниця: ВНТУ, 2017. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://conferences.vntu.edu.ua/public/files/e-democracy/2017-democracy_netpub.pdf (доступно 18 вересня 2019 р.)
4. Ковальчук І. В. Використання історичного досвіду діяльності австрійських крайових судів у Галичині для створення окружних судів Західноукраїнської народної республіки. *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Західно-Українська Народна республіка та її місце в історії українського державотворення (до 100-річчя проголошення) 31 жовтня – 1 листопада 2018 р.»*, м. Львів, ЛНУ ім. Івана Франка. 2018. Вип. 2. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://law.lnu.edu.ua/wp->

(доступно 18 вересня 2019)

5. Ковальчук І. В. Правові засади утворення крайових судів у Галичині та їхня компетенція. *Матеріали XXIV Звітної науково-практичної конференції «Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні»*, м. Львів, 7–8 лютого 2018 р. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2018. С. 51–54.
6. Ковальчук І. В. Місце і роль крайових судів у австрійській судовій системі. *Матеріали XXV Звітної науково-практичної конференції «Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні»*, м. Львів, 7–8 лютого 2019 р. Львів.: ЛНУ ім. Івана Франка. С. 54–58. Електронна версія: http://law.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/02/chastyna-_1.pdf
7. Ковальчук І. В. Крайові суди в австрійській судовій системі та їхня діяльність у Галичині (1849–1918 рр.). *Матеріали XXXVII Міжнародної історико-правової конференції «Пам'ятки права права як відображення історичних процесів культури і суспільства: до 500-річчя Реформації»*, с. Колочава, 14 вересня 2017 р. Херсон: Грін Д. С., 2017. С. 277–284.
8. Ковальчук І. В. Вплив європейських традицій на організацію австрійської судової влади у Галичині (1772–1918 рр.). *Матеріали XXXVIII Міжнародної історико-правової конференції «Західні і східні традиції та впливи в історії права, держави і юридичної думки»*, 1–3 червня 2018 р. Вінниця: МАП, 2018. С. 273–281.
9. Ковальчук І. В. Реформування австрійської судової системи та її поширення у Галичині у першій пол. XIX ст. *Матеріали XXXVIX Міжнародної історико-правової конференції «Місьцеве управління та місцеве самоврядування в історії права, держави та юридичної думки»*, 1–3 листопада 2018 р. Львів: МАП, 2018. С. 254–261.
10. Ковальчук І. В. Історико-правові аспекти здійснення судочинства у Галичині (II пол. XVIII – поч. XIX ст.). *Матеріали XVIII Міжнародної студентсько-аспірантської конференції «Актуальні проблеми прав людини, держави та правової системи»*, м. Львів, 18–19 квітня 2019 р. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка,

2019. С. 32–34. Електронна версія: <http://law.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/04/MATERIALY-KONFERENTSII-.pdf>

- 11.** Ковальчук І. В. Контролююча функція крайових судів у Галичині у складі Австрії та Австро-Угорщини (1855–1918 рр.). Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні. *Матеріали XXVI звітної науково-практичної конференції*, 6–7 лютого 2020 р. Ч. 1. Львів, 2020. С. 42–45.
- 12.** Ковальчук І. В. Правовий статус суддів крайових судів у Галичині (1850–1918 рр.). Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні. *Матеріали XXVII звітної науково-практичної конференції*, 5–6 лютого 2021 р. Ч. 1. Львів, 2021. С. 55–59.
- 13.** Ковальчук І. В. Місце і роль судової влади в австрійській монархії за австрійською конституцією 1849 р. Актуальні проблеми прав людини, держави та правової системи. *Матеріали XX Міжнародної студентсько-аспірантської наукової конференції ЛНУ імені Івана Франка юридичного факультету*, 22–23 квітня 2021 року. Львів: ЛНУ імені І. Франка, 2021. С. 16–19.